

Kloosterkerk

29 december 2024 – Cantatedienst – BWV 248-III *Herrscher des Himmels, erhöere das Lallen*

Luc. 2,15-20 Spr. 3,5-6 – ds. Fulco Timmers

Deze dienst is terug te zien en te beluisteren via <https://www.youtube.com/watch?v=yxm8EEgC2Po>

GEBED OM ONTFERMING

Zingen wij van de wereld als een dansvloer waar de liefde maatgevend is, de hartslag bepaalt; dan klinkt daar tegenin een schurend 'nee'! Een 'nee' uit de mond van de miljoenenstroom van mensen op de vlucht – meer dan ooit tevoren in onze wereld. Een 'nee' uit de mond van zonen en dochters in loopgraven in Oekraïne. Een 'nee' uit de mond van hun moeders en vaders – Oekraïens, Russisch, Noord-Koreaans. Een 'nee' uit de doffe ogen van een doodgehongerd of doodgeschoten kind in Gaza. Vanwege dit veelstemmig 'nee' bidden wij zingend tot U ...

Zingen wij van het kind in Betlehem, dan zingen wij ook van dit 'nee' dat klinkt. Omdat er geen plek voor Hem is in deze wereld. Hij buiten wordt gezet, verworpen wordt, gedood. Zo verbindt U uzelf door alle tijden heen met hen voor wie deze wereld geen plek lijkt te hebben. Zoeken wij U, dan vinden wij U daar. En zo opent U ons ook steeds weer onze ogen en oren en harten. Om bewogen te blijven met wie vermorzeld of vergeten dreigen te worden; en te mogen geloven dat U ons nabij bent, wanneer wijzelf gebukt gaan onder wat er in deze wereld ons kan overkomen. Hoor ons als we zingend bidden ...

Lieve God, wij durven dit 'nee' tot ons te laten komen en te zingen van deze wereld als dansvloer, omdat U ons en onze wereld komt bevrijden van onze doodsdrijf en verwoestingsdrang. U doet dat niet door de bezem er flink door te halen, maar door geboren te worden als kwetsbaar kind. Wek door Hem onze zachtheid weer en sterk in ons het vertrouwen dat juist in die kwetsbaarheid uw kracht ligt, om de liefde alsnog maatgevend te maken. Hoor ons als we zingend bidden ...

GEBED VOOR DE OPENING VAN HET WOORD

De Psalmist zingt dat U uw Woord stuurt en alles smelt. Dat U uw adem stuurt en de wateren stromen (naar Ps. 147:18).

Smelt zo in ons wat ons in de weg kan zitten om uw Woord tot ons te laten komen. Blaas met uw adem ons aan, dat het stromen gaat, wij creatieve wegen vinden om uw Woord in ons tot bloei te laten komen, wij ons mee laten voeren op de stroom van uw Koninkrijk, door Jezus Christus onze Heer.

BIJ DE LEZINGEN

Deze morgen klinkt de cantate die hoort bij 3e Kerstdag. De vreugde van Kerst klinkt door in het dansante openingskoor, dat aan het slot herhaald wordt. Deze dans nodigt uit om mee te doen, passend bij de uitnodiging om net als de herders in beweging te komen en naar Betlehem te gaan, om daar het Christuskind met eigen ogen te zien. In de liederen komt de dans en deze oproep met de herders mee te gaan terug. De lezing sluit aan bij de woorden uit Lucas die ook klinken in de cantate. Met een toevoeging uit Spreuken, vanwege de nadruk die gelegd wordt op hoe Maria 'al deze woorden in haar hart bewaarde en erover bleef nadenken.' (Luc. 2:19)

PREEK

Volg je hart. Dat is, denk ik, nog altijd de belangrijkste levensles die we onszelf voorhouden en onze kinderen leren. Volg je hart. Wanneer je het niet meer weet, op een tweesprong in je leven staat, klinkt veelal dit advies: wat zegt je gevoel, zoek diep in jezelf en luister naar je hart.¹ Vriendschappen worden opgezegd, relaties verbroken, banen opgezegd – met als onderbouwing: het voelde niet goed.

Een fundamenteel probleem is echter dat ons hart, ons diepste zelf, zich wel laat vergelijken met het koor van herders dat straks in de cantate zal klinken. Een engel heeft hen in de nacht bekend gemaakt dat er “heden aan hen een redder geboren is, namelijk Christus de Heer, in de stad van David” (Luc. 2:11). Dat nieuws zet hen in vuur en vlam en ze roepen elkaar op om naar Betlehem te gaan en met eigen ogen te zien wat hun aangekondigd is. Tegelijkertijd lijken hun stemmen wel alle kanten op te schieten, ze lopen in een ingewikkeld samenspel door elkaar heen, alsof ze zeggen willen: “Ja! Laten we gaan! Maar ... waar moeten we eigenlijk heen?”²

Zo klinken er in onszelf vaak meerdere stemmen.³ En welke is dan de stem van je diepste zelf? Waar moet je je op richten?

Bach geeft in de cantate de herders focus met behulp van een profetenwoord van Jesaja. Zij volgen dus niet de stem van hun diepste zelf, maar een stem die van buiten tot ze komt. Uit een ver verleden zelfs. Een stem die spreekt van ‘troost’ en ‘verlossing’. Kunnen die woorden ook ons vandaag, vanmorgen, nog focus en richting geven? Bent u hier vanmorgen gekomen om ‘troost’ te vinden in de muziek van Bach? Bent u hier gekomen om verlossing, bevrijding te vinden – en zo ja, bevrijding waarvan dan? Wat gaat er in je om terwijl je hier zit, luistert?

Dan ben ik weer terug bij de vele stemmen en vragen die in jezelf kunnen klinken. De herders zoeken hun weg, en met hun veelstemmigheid verklankt Bach evengoed wat er gebeurt in het hart van Maria, als zij de boodschap van de herders hoort (Luc. 2:16). We hoorden: zij bewaart die woorden in haar hart en ze blijft erover nadenken. Voor ‘erover nadenken’ staat in het Grieks een werkwoord met een rijke veelheid aan betekenisdimensies (*sumbaloo*). Onder andere ons woord ‘symbool’ is er aan verwant; een symbool is een beeld dat staat voor iets anders, iets groters, vaak iets ongrijpbaars. Zoals een vlag symbool kan staan voor een land. Of brood en wijn van het avondmaal voor wie Christus voor ons wil zijn. Maria overdenkt dus wat de boodschap van de herders en al deze gebeurtenissen te betekenen hebben, waar ze voor staan.

Tegelijkertijd is een andere betekenisdimensie van dit werkwoord de strijd. Als in twee legers die de strijd met elkaar aangaan, of twee debaters die een woordenstrijd uit proberen te vechten. Zo kan de zoektocht naar betekenis een strijd zijn. Beelden tuimelen over elkaar heen, botsen tegen elkaar op. Zoals die herders die dus als het ware door elkaar heenrennen. Of zoals Bach, aan de vele correcties te zien, eindeloos geprobeerd heeft om de aria waarin Maria bezingt hoe ze dit wonder in haar hart wil sluiten (deel 31) goed, misschien wel perfect, te krijgen.⁴

Misschien is het juist wel passend, misschien zelfs bewust, dat deze aria zoveel gecorrigeerd is. Helemaal sluitend kon Bach het overwegen van Maria misschien niet krijgen. Niet voor niks staat het er in het Grieks van Lucas zo, dat we vertalen dat Maria dit alles (dat wil zeggen: zowel wat er gezegd was als wat er gebeurt was) blééf overdenken. Ze kan het ultiem niet in haar hart sluiten, omdat dit alles te groots is om te bevatten.

¹ In vrijwel elke Disney-film is dit de boodschap: wil je weten wat je doen moet? Volg dan je hart. Meestal heeft zo'n film dan een beslissende sleutelscene waarin de held of heldin dit inzicht verinnerlijkt terwijl hij of zij in spiegelend water kijkt, als verbeelding van de ultieme zelfreflectie.

² Aan de ene kant is er initiatief (“Laten we gaan!”), aan de andere kant een zoeken (“Maar waarheen?”).

³ De stemmen gevormd door onze levensloop: de stemmen van onze ouders, of dat nu is doordat je die stem juist nog volgt of er vol tegen in rebellie gegaan bent; de stemmen van je peergroup; popidolen waar je je op richt; influencers; denkers wiens werk je gelezen hebt; reclame waar je voortdurend mee overspoeld wordt – noem maar op.

⁴ Tevens de enige aria die hij echt nieuw voor deze cantate geschreven heeft.

Wat er zo hier wezenlijk botst is een open of een gesloten wereldbeeld. Gesloten is het wereldbeeld van de anonieme omstanders. Zij staan versteld van wat de herders vertellen.⁵ Die verbazing is bij Lucas niet een positief iets. Het staat voor een momentopname. Er is op dat moment even verbazing over wat niet past in je wereldbeeld, maar daarna ga je weer over tot de orde van de dag. Die verbazing doet verder niks, brengt niks op gang, verandert niks. Het gebeuren had wat dat betreft ook net zo goed niet gebeurd kunnen zijn.

Bij zowel de herders als Maria is dat anders. De herders laten zich helemaal van de wijs brengen. Ze willen weten wat er aan de hand is. Ze komen in beweging en gaan op ontdekkingstocht. Zo is dat ook met Maria. Zij is niet even een moment verbaasd om dan weer tot de orde van de dag over te gaan; alles weer zoals het hoort. Zij ziet dat hier iets gebeurt dat de orde van de dag overhoop gooit en ze laat dat duurzaam op zich inwerken. Haar leven lang.

Wat betekenen die woorden 'troost' en 'verlossing' uit Jesaja voor vandaag? Wat mij betreft is dat de 'verlossing' uit ons gesloten wereldbeeld. Een gesloten wereldbeeld waarin geen ruimte is voor een hemels engelenkoor, geen ruimte voor een God in de hoge, geen ruimte voor vrede op aarde. In dat gesloten wereldbeeld is er alleen ruimte voor Realpolitik en zero-sum games, alleen ruimte voor een wereld die bestaat uit winnaars en verliezers.

In een gesloten wereldbeeld is vrede verder weg dan ooit. Is er in wezen geen plek voor vrede, omdat de wereld geduid wordt als één groot strijdtoneel waarin de sterkste wel moet overwinnen. Maar wat als deze, onze menselijke, blik nu eens niet alles bepalend en verklarend is? Wat als Christus tóch in onze wereld geboren kan worden, terwijl er tegelijkertijd geen plek voor Hem is?⁶ Dan creëert Hij ruimte voor zoveel meer waar er in ons gesloten denken geen ruimte voor lijkt: voor die grote woorden liefde, trouw,⁷ gerechtigheid – voor vrede.⁸

In dat ons gesloten wereldbeeld opengebroke wordt ligt wat mij betreft een vreugdevolle troost. Die troost zit in dat er nog altijd mensen zijn die net als de herders op weg blijven gaan. Anders dan de massa mensen die zich alleen verbaast, de schouders ophaalt en dan weer doorloopt alsof er niks gebeurt is. Er zijn nog altijd mensen die op weg blijven gaan, om te zien of er toch iets waar kan zijn van dat grootse visioen van vrede en recht, van troost en bevrijding.

Troost zit er in dat er mensen zijn zoals Maria, die hun hart – dat is: hun wereldbeeld, hun denken, doen en laten – openen voor een 'meer' dan wij mensen kunnen bedenken. Zich laten plagen door de 'wat als' vraag: wat als het echt waar is, dat deze Jezus de beloofde Messias is? Wat betekent dat dan voor mijn leven, mijn doen en laten? Die 'wat als' te overwegen geeft permanente onrust, zo beloof ik u. Onrust omdat die vraag door ons niet definitief op te lossen is. Maar die onrust opent nu juist de weg naar een heilzame toekomst van vrede en recht.

⁵ Zoals vaker plaatst Lucas die twee manieren van kijken naar de wereld tegenover elkaar, door een anonieme menigte tegenover specifiek benoemde mensen te plaatsen. Als de herders aan Maria en Jozef verteld hebben wat hen gebeurt en gezegd is, verschijnt er (vreemd genoeg) ook ineens een menigte (in Luc. 2:18) – een 'allen die hoorden'. Hun reactie is dezelfde als later wanneer Jezus wonderbaarlijke genezingen verricht: ze staan versteld.

⁶ Dat gesloten wereldbeeld wordt opengebroke door de paradoxen van het geloof. Mijn collega Rienk preekte afgelopen kerstmorgen over dat zinnetje in het Kerst-evangelie over dat er geen plek voor het Christuskind is in deze wereld. En tegelijkertijd blijkt die plek er tóch te zijn. Een paradox: een plek die er zowel níet als wél is. Het christelijk geloof staat bol van dit soort paradoxen. We belijden Jezus als Iemand die tegelijk God en mens is – dat past niet. Het is in een gesloten wereldbeeld één van beide, maar allebei tegelijk dat kan niet. Zoals drie niet in één past – terwijl we als openingslied een lied zongen over de dans van de Drie-eenheid van Vader Zoon en Geest. We belijden Christus als levend, terwijl in een gesloten wereldbeeld Hij alleen maar dood kan zijn.

⁷ Zie Spreuken 3:1-3.

⁸ Een woord van Erasmus indachtig: "Magna pars pacis est, ex animo velle pacem" (Vredes Weeklacht 22), met dank aan een ingezonden brief van Wendela de Vries, NRC 18/12/2024.

GEBEDEN, STIL GEBED, ONZE VADER

Wij bidden U voor uw wereld waarin zo vaak nog de oorlogstrom het levensritme van zoveel mensen bepaald. Het hart voortdurend fel klopt, vanwege de angst ieder moment je leven of dat van je dierbaren te kunnen verliezen. Of je juist murw geslagen bent, door de verwoesting en uitzichtloosheid. Zo bidden wij U voor onze medemensen in angst en nood op zoveel plaatsen in onze wereld – de plaatsen die we kennen en de plaatsen door ons vergeten.

Wij bidden U voor alles wat leeft op deze uw wereld en te lijden heeft van onze onverzadigbare drang naar meer en meer. Keer ons om, Heer, van deze heilloze weg en help ons onze blik te richten op wat U voor ogen staat met deze wereld: een bloeiende tuin waar trouw en liefde elkaar omhelzen, vrede en recht elkaar begroeten met een kus (Ps. 85:11).

Wij bidden U voor wie ons dierbaar is, naar wie onze gedachten uitgaan. Voor wie opzien tegen een nieuw jaar, omdat zij een dierbare aan hun zijde missen of vrezen voor wat de toekomst zal brengen. Wij bidden voor wie ziek is, om herstel of aanvaarding wanneer herstel niet mogelijk blijkt.

Wanneer u vaker inspiratie ontleent aan de preken en gebeden die klinken in de Kloosterkerk, stellen wij u voor om een gift over te maken op NL 29 INGB 0000 0585 71 ten name van Stichting Kloosterkerk.

U steunt ons werk ermee!